

«Brieven van Paulus»

Onregelmatig verschijnend informatieblad van de
heemkundekring "Paulus van Daesdonck".

Redactie: Craenlaer 18

3e jaargang, nr. **16**

Nieuw-Ginneken, 15e dag van de Sprokkelmaand 1978.

A. Over Brabanders en (hun) humor (2).

"Een kostelijk avondje Brabantse humor", aldus reageerde het Dagblad De Stem op de zeer succesvolle lezing van Nol van Roessel voor onze heemkundekring. Een avondlang luisterde een volle Fazanterie geboeid naar fijne humor uit Brabant. Roomse en profane humor, herinneringen aan het dorpsleven met meneer pastoor, de smid en de bakker, kortom heerlijk Brabants. We konden weer gezellig lachen, een ware verademing.

B. Kent U dat Nieuw-Ginneken ? (2).

Een avond met fraaie dia's over onze gemeente, onze dorpen en onze gehuchten biedt de heemkundekring z'n leden aan met een lezing van mevrouw van Dort-van Deurzen. De eerste avond, waarop Paulus van Daesdonck naar buiten trad in 1975 was succesvol met mevrouw van Dort.

Nu treedt deze deskundige uit Breda opnieuw voor U op met haar fraaie dia's, haar smeuge verteltrant en grote kennis van zaken. Het belooft een interessante avond te worden. Paulus verwacht U allen op maandag 6 maart a.s. om half negen in de Fazanterie.

C. Carnaval en heemkunde (1).

Elk jaar vieren onze dorpen Bavel, Galder, Strijbeek en Ulvenhout carnaval. Reeds vele jaren. De heemkundekring zou graag de medailles en kranten, die verschenen in deze jaren in het archief opnemen. Mocht U mettertijd (of nu) nog iets vinden, de kring houdt zich aanbevolen.

D. Carnaval en heemkunde (2).

Het bestuur van Paulus van Daesdonck was op de receptie ter gelegenheid van het 20 jarig bestaan van de Bavelse carnavalsvereniging op zaterdag 7 januari 1978. In de Bavelse carnavalskrant kreeg de heemkundekring de volgende vermelding:

Paulus Verdaasdonk

Das un waardig onderzoekend volk. De pluim op ut papier, de boekjes in de hand. Dur die groep blijft de oudheid veur ons gestand.

E. Collectie Paulus van Daesdonck (13).

Onlangs verwierf onze heemkundekring een oude medaille "Festival Ginnekens Mannenkoor 2 en 3 juli 1911" van dhr.A.de Kort uit de Dorpstraat.

Van mevrouw Herremans-van de Velden een oud petroleumstel, 'n H.Hartbeeld, enkele Mariabeeldjes, schilderijen en crusifixen. Een jak van een oud costuum werd geschonken door mevrouw Ruys.

F. Molenfeesten te Bavel.

Op pinksterzaterdag, 1e en 2e Pinksterdag (13,14 en 15 mei) worden in Bavel de Molenfeesten gehouden ter gelegenheid van de restauratie van de Bavelse korenmolen "De Hoop". De heemkundekring zal ook hier aanwezig zijn met een tentoonstelling en een lezing.

Tevens zal dan een nieuw boekje verschijnen in onze reeks over Nieuw-Ginneken, ditmaal over de Bavelse molen. Op de tentoonstelling willen we o.a. de schilderijen exposeren, die de oude Bavelse mulder Van Riel heeft gemaakt.

Wie heeft ze? Mogen we die enkele dagen lenen? Gaarne Uw reactie.

G. De 50e heemkundekring.

Brabants Heem heeft een mijlpaal bereikt. Met ingang van 1 januari 1978 is als vijftigste kring toegetreden de Kring "Het Zuiderkwartier" uit Hoogerheide, Huybergen, Ossendrecht, Putte en Woensdrecht.

Op zaterdag 18 februari werd dit feestelijk gevierd toen alle kringen door hun besturen vertegenwoordigd een kaderdag bijwoonden te Oisterwijk.

Paulus van Daesdonck exposeerde daar zijn grote collectie oude foto's over de gemeente Nieuw-Ginneken (meer dan 100). De kaderdag stond in het kader van het volkslied en het volksverhaal.

H. De Laurentiuskerk te Ulvenhout.

Op 25 juli 1904 werd de nieuwe St.Laurentiuskerk te Ulvenhout plechtig ingewijd door Mgr.P.Leyten, bisschop van Breda. Onze gemeente-archivaris Dr.F.Brekelmans diepte uit het gemeente-archief een fraaie beschrijving op die we U niet willen onthouden. (zie O)

I. Tentoonstellingen (13).

Tilburg, Nederlands Textielmuseum 21 jan. - 12 mrt.

Driemensionaal, textielkunst uit Vlaanderen van drie kunstenaressen.

J. Monumentenzorg.

Onlangs verschenen bij Monumentenzorg de laatste drie uit een serie van vijf vouwbladen. Thans verschenen: "Woonhuizen, monumenten"; "Kerken, monumenten" en "Kastelen en Buitenplaatsen". Reeds eerder verschenen vouwbladen over "Boerderijen" en "Molens".

Deze fraaie vouwbladen zijn gratis verkrijgbaar bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, postbus 1001 te Zeist.

Voor spreekbeurten en scripties van onze kinderen aanbevolen!

K. Meester molenaar.

Molenaar Ton van der Westerlaken is toegelaten tot het ambachtelijke molenaarsgilde. Hierdoor is hij een van de 50 "meestermolenaars" geworden.

Wij wensen hem hiermee van harte geluk en hopen nog lang te kunnen genieten van zijn machtig draaiende wiekenkruis boven Ulvenhout.

L. Versjes (4)

Op onze oproep om ons Oudejaars-, Nieuwjaars- en Driekoningenliedjes toe te zenden of te doen toekomen, kregen we er verschillende binnen.

We hopen ze op het eind van dit jaar weer in onze brieven te publiceren.

M. Agenda dit verenigingsjaar.

13-14-15 mei Molenfeesten Bavel. Lezing - Tentoonstelling.

18 juni Wandeling door Oud-Breda o.l.v. J.Jespers.

4 of 18 september Jaarvergadering.

heemkunde varia

N. Straatnamen in Nieuw-Ginneken (5) door J.Jespers.

In vier straatnamen komen we de namen tegen van de schutspatronen van onze vier gemeentedelen Bavel, Galder, Strijbeek en Ulvenhout.

Brigidastraat te Bavel

De H. Brigida was een Ierse maagd uit de vroege Middeleeuwen, wier symbool - de koe - nog in het wapen van onze gemeente is terug te vinden. Zij was door de eeuwen heen de bijzondere voorspreekster tegen alle ziekten van het hoornvee. De 15e eeuwse Brigidakerk, die gestaan heeft ter plaatse van het r.k.kerkhof, werd na de bouw van de huidige kerk, in 1888 afgebroken.

St.Jacobsstraat te Galder

Het beneficie van de aan deze straat gelegen kapel erkende als patroon de H. Jacobus en de H. Barbara. Het gebouw, dat dateert uit de 15e eeuw, heeft in de loop der eeuwen vele veranderingen ondergaan; zo is de nok van het schip verlaagd en de toren van zijn hoge spits ontdaan.

Nadat de kapel in de 19e eeuw lange tijd in gebruik is geweest als schoollokaal, werd deze na een restauratie weer als bedehuis ingericht.

Hubertuslaan te Ulvenhout

Hoewel we de Hubertuslaan tegenkomen in Ulvenhout, zou het even voor de hand liggen indien we deze zouden aantreffen te Strijbeek.

De Hubertuskapel aan de Strijbeekseweg is gebouwd vóór 1518, in 1520 werd er een beneficie opgericht ter ere van de bisschoppen Cornelius en Hubertus.

De H. Hubertus, de eerste bisschop van Luik, is de patroonheilige van de jagers.

In 1872 werd de oude Hubertuskapel wegens bouwvalligheid afgebroken en van de oude materialen werd de tegenwoordige aanzienlijk kleinere kapel gebouwd.

Het bij die gelegenheid in de gevel geplaatste beeld van de H. Hubertus is helaas verdwenen.

Helaas dreigt de huidige kapel hetzelfde lot te ondergaan als van zijn voorganger, indien het gebouwtje niet op korte termijn wordt opgeknapt.

Laurentiusstraat te Ulvenhout.

De H. Laurentius, vanouds de schutspatroon van 't Ginneken, is in 258 te Rome op een rooster de marteldood gestorven. Zijn rooster vinden we terug in het gemeentewapen. Boven de hoofdingang van de Laurentiuskerk staat de H. Laurentius met zijn rooster afgebeeld.

Na de Vrede van Munster waren de inwoners van 't Ginneken aangewezen op de schuurkerk te Ulvenhout. Deze schuurkerk moest in 1904 plaats maken voor de huidige Laurentiuskerk. Alleen het fraaie Van Pethegemorgel en een deel van de zijmuur herinneren ons nog aan de tijd dat Ulvenhout het centrum vormde van de parochie Ginneken.

O. Sprokkelingen uit het Gemeente-archief (5) door Dr.F.Brekelmans.

Uit het Dagblad van Noord-Brabant, 26 juli 1904.

Nieuwe kerk te Ulvenhout.

De nieuwe kerk te Ulvenhout, kunstig ontworpen door den architect L.van Hoof te Tilburg en nauwkeurig uitgevoerd door den aannemer Bakkeren te Prinsenhage is zoover voltooid, dat zij heden geconsacreerd werd door Z.D.H.Mgr.P.Leyten. Dezen zomer reeds maakten velen een uitstapje naar Ulvenhout, niet alleen wandelaars, om te genieten van het heerlijke bosch, zoo rijk aan natuurschoon, maar ook bouwkundigen om de in aanbouw zijnde kerk te bezichtigen, welke schoonheid in stad en land wordt geroemd.

Statig verheft zich de rijzige toren en geeft een aangenamen indruk niet door den rijkdom van materiaal, maar door zijn schoonheid van vormen en lijnen.

Zeer spaarzaam is met natuursteen gewerkt, waar mogelijk, is deze door gekleurde

profielsteen vervangen, om de mindere kostbaarheid.

Bij het binnentreden der kerk overziet men aanstonds deze in zijn geheel van wege den centralen bouw.

Slank verheffen zich de kolommen en steunen het lichtesteenen gewelf. Kolom, boog en ribwerk zijn in roode profielsteen opgetrokken, deze kleur is vooral goed gekozen in deze kerk, toegewijd aan den bloedgetuige van Christus, den Martelaar Laurentius. Dat roode wordt hier en daar in de kolommen afgewisseld met gele lijnen. Heeft de architect ons hier willen doen denken aan de glorie, waarmede Laurentius nu in de hemel is omkransd en straalt ook in de spitsbogen diezelfde glorie uit?

Overvloedig vindt de schilderkunst nog plaats, om de muren te doen leven en spreken, onderrichten en bezielen, in symboliek en beeld. En dit vinden we een verdienste. Schoon moge zijn de naakte waarheid der kostbare bouwstof doch leeraart niet en laat ons hart koud.

Hier echter zien wij die lijsten, die op een schidering wachten. Moge het den herder, ijverende voor de Glorie van Gods huis gegeven zijn ook dit te aanschouwen. Reeds nu sticht de kerk door eenige taferelen van geschilderde ramen in het priesterkoor. Vijf tafereelen geven daar Jezus' leven in type en anti-type ten aanschouwe. Zij stellen voor de Boodschap der verlossing, de Geboorte van den Redder des volks, het Overwinningsoffer, de heerlijke Verrijzenis, de luistervolle Hemelvaart.

Welgemeende lof verdient hiervoor de firma van Roermond F.Nicolas en Zoon als ontwerpster en uitvoerster. Teekenend zijn de groepen en vol leven, fijn de architectuur, kunstig de draperie. Niet minder fraai zijn in de kapellen de voorstellingen der verschijning van de Onbevleete Ontvangenis aan Bernadette en de foltering van den H.Laurentius op den rooster, en goed zijn ook geslaagd de vier wonderen van den H.Antonius in zijne bidkapel bij den ingang der kerk. Het kooraam dat ons den koninklijken harpenaar David, den H.Paus Gregorius en de H.Cecilia doet bewonderen, verraadt aanstonds een andere hand, doch ook een meesterhand zoo in ontwerp als uitvoering - de ontwerper is de heer W.v.d.Wurff - en werd uitgevoerd evenals de H.Drievuldigheid in het bovenlicht van den hoofdingang door de Stichtsche Glasverzekerings Maatschappij te Utrecht.

Wanneer wij het werk van deze firma's vergelijken dan moet men erkennen, dat beide wedijveren om de eereplaats, die wij liefst beide toekennen, gedachtig dat op meer dan een wijze iets goed kan zijn, te meer omdat hier verschillende eischen waren gesteld, doordat de een groepen had voor te stellen, de ander alleenstaande beelden.

Na de glasschildering moeten wij vermelden, de doekschildering van de drie eerste kruiswegstatiën, gepenseeld door den kunstschilder van Gent Honoré Verwilghen. Geen onbekende is deze in ons bisdom. Alles leeft op die doeken.

Waardig, goddelijk is de Christus, sprekend de figuren, op ieders wezen ligt de fijne uitdrukking van den gepaste zieltoestand. Jezus zachtmoedig, Pilatus zich zelf bewust, de Joden vol nijd en afgunst, de soldaten overtuigd van hun plicht. Nauwgezet is alles bewerkt, tot in de minste bijzonderheden de natuur trouw nabootst. Reeds nu bevat de kerk ook de voltooide altaren. Geeft de glasschildering Christus voor ons te aanschouwen, het hoogaltaar stelt ons voor Christus met ons. In een heerlijk tabernakel zal de Emmanuel rusten.

In de tombe wordt ons voorgesteld het plechtige ogenblik, waarop Jezus in het laatste avondmaal zijn priesterambt mededeelt, aan de epistelzijde wordt in schoone vinding het verlangen der Oud-vaders en profeten naar Christus komt weergegeven, aan de evangeliezijde zendt Jezus zijn apostelen om de blijde boodschap te verkondigen. De zinnebeelden der Evangelisten traden als getuigen rondom het tabernakel.

De Communiebank stelt voor de belofte der Eucharistie door de wonderbare vermeningvuldiging der broden, terwijl in het andere deel vertolkt zijn Jezus' woorden "Komt allen tot mij". In het Maria-altaar vinden we beneden de opdracht van Maria in den tempel, als hoofdgroep O.L.Vr.van den Rozenkrans; in het Laurentius-altaar als hoofdgroep Laurentius toont zijn schatten, als tombegroep het afscheid van Hystus.

Wat te zeggen over al dat meesterwerk door Jan Custers te Stratum ontworpen en uitgevoerd. Neete afwerking, sprekende figuren, diep doorzicht in het hout-relief. Uit vrees de waarde door een woord van lof te verminderen, noodig ik liever de kenners uit, persoonlijk dit alles in oogenschouw te nemen en dan ook het altaar in de St. Antonius kapel niet te vergeten, omdat dit o.i. wel het best geslaagd mag heten. Den bezoeker zal dan ook het glas in lood opmerken, eenigszins modern opgevat. In zoverre ons bekend werd dit tot heden niet in kerken gebruikt, doch wij twijfelen er niet aan, dat in de toekomst dit het kathedraalglas meermalen zal vervangen. De kerk zal met acetylene glas worden verlicht.

Fier mag de parochie van Ulvenhout zijn op de kerk en behoeft niet meer onder te doen voor andere plaatsen en ongetwijfeld deed het bij de wijding Mgr. aangenaam aan op diezelfde plaats, waar Z.D.H. vroeger als kind speelde nu een Gode waardigen en smaakvollen tempel verzezen te zien.

Hedenmorgen reed Monseigneur Ulvenhout binnen, dat door de vlaggen huis aan huis een feestelijk aanzien vertoonde.

De blijde feestklanken der kerkklok kondigden de blijde komst van Breda's beminden kerkvoogd reeds aan. Nog kort geleden hebben wij het verslag der wijding van de nieuwe kerk te Roosendaal uitvoerig gegeven, zo ook van al die plechtigheden, die bij een kerkwijding verricht worden.

We zullen ze thans achterwege laten, daar het ceremonieel hetzelfde was als te Roosendaal. De plechtige H. Mis in de nieuwe kerk werd opgedragen door den zeereerw. heer pastoor Fick, terwijl als diaken, subdiaken en presbyter-assistens fungeerden resp. de eerw. heeren kapelaans Franken van Ulvenhout en Van Eekelen te Bavel en de hoogerw. heer van Hees, pastoor van Bavel en deken van Ginneken. Door het zangkoor, dat onder directie stond van den heer Verdaasdonk, directeur van Ginneken's Mannenkoor, voerde de Mis St. Catharinae van P. J. Jos Franken uit. Hedenmiddag werd het H. Sacrament van de oude naar de nieuwe kerk overgebracht.

P. Bijgeloof (5)

Als een zwaluw aan Uw huis haar nest bouwt
dan zal het geluk met U zijn.

Q. Heemkundig Weerbericht (9)

Klaar weer op Sint Silvijs (17 februari)
het zal nog twee maanden winter zijn.

Na het feest van Sint Mathijs (24 februari)
loopt geen haas meer over het ijs.

R. Uitspraak (11)

Als de boeren niet meer klagen
en de pastoors niet meer vragen
dan beleven we het eind der dagen.

.....

T. Oude Versjes en Liedjes (2), verzameld door W.P.A.Colsen.

Lied tegen de onzedige mode 1925.

Wij leven in een raren tijd (zoo erg)
Met dames zonder eerbaarheid (")
Te naakt gekleed, voor nachtgewaad
Zoo lopen zij naar kerk en straat
't Is erg, t'erg, t'erg (bis)

Waar moet dat eindelijk nog naar toe, (zoo erg)
Wordt men dat schandig kleed niet moe (")
Dan wordt nog oud en jong verleid
Veranderen het is hoogen tijd
t'Is tijd, t'is tijd, t'is tijd (bis)

Wel dames wordt toch eindelijk wijs (t'tijd)
Stelt eerbaarheid op hooger prijs (")
Veracht het schandig modekleed
Of het brengt u later nog veel leed
t'Is tijd, t'is tijd, t'is tijd (bis)

Gij ouders kleed u kinderen rein (t'mooi)
Leer hun van jongsaf zedig zijn (")
Zij roemen u dan nog bij het graf
Als ge lang zijt de wereld af
t'vast, t'vast, t'vast (bis)

Zelfs de heeren zijn voor reiner glans (t'is vast)
Zijn voor gedekt als vroeger thans
Spreekt maar hun zij zijn gereed
Om te verachten t'schandig kleed
Gereed, gereed, gereed. (bis)

U. Kris-kras door de geschiedenis van (Nieuw) Ginneken (3) door Herman Dirven.

De naam "ULVENHOUT".

De naam Ulvenhout komt al in het begin van de veertiende eeuw (o.a. in 1307) voor. En als ik me goed herinner, is er zelfs een geschreven bron uit het jaar 1278, dus precies 700 jaar geleden, waarin ook de naam "Ulvenhout" vermeld wordt. De betekenis van de naam Ulvenhout is al door verschillende mensen getracht te ontcijferen.

Zo meende pastoor Juten, de schrijver en instandhouder van het bekende tijdschrift Taxandria en o.a. ook van het boek "Parochiën in het bisdom Breda", dat Ulvenhout iets te maken heeft met olijfhout.

En Juten vertelt er verder nog bij dat volgens Gabbema in het begin van onze jaartelling dit "olijfhout" op meerdere plaatsen in ons land gevonden zou zijn. De veronderstelling lijkt m.i. toch wel erg gewaagd, hoewel de naamsverklaring met "Uilen", waaronder ook de karnavaleske naam van "Uilendorp" op teruggaat, toch nog heel wat gewaagder is.

Een bos met een "Uilen-ven" of een "Uilen-bos" moet absoluut verwezen worden naar het rijk van de contemporaine fantasie !

Ik ben het meer eens met Prof. Weijnen, die de naam Ulvenhout in verband brengt met o.a. de Brabantse plaatsnamen: Wernhout en Udenhout. Ook hier gaat de naamsverklaring terug op een persoonsnaam, die in de geniatief (tweede naamval) staat. Vergelijk maar met b.v. "Gods-zege", "Maria's-hof" enz.

Wat betekent dan de naam "Ulven"?

In noord-Friesland kennen we nu nog de naam "Ulf", die al eeuwenlang geleden aan b.v. de volgende plaatsnamen gegeven is: Ulfhusum, Ulvesbüll, Ulfenburg, e.d. De naam "Ulf, of Ulven" betekende vroeger "wolf". Vergelijk bijvoorbeeld in het oudnoors "ulfr" (die r is daar een naamvalsuitgang).

Dat je de naam "Ulven" - in de betekenis van "wolven" - tegenkomt in de buurt van Breda, d.w.z. op verre afstand van de Friezen en de Noren kan misschien verband houden met de komst van de Noormannen, die ongeveer tien eeuwen geleden de Mark hebben opgevaren tot voorbij de huidige stad Breda.

Leest U daar maar eens het Noormannenverhaal (Denensage) in Thomas Ernst van Goor's "Geschiedenis van de stad en de lande van Breda" maar eens op na!

V. Nieuw-Ginneken in de Pré-historie.

Deze bewerkte steen moet zo'n 12.000 jaar oud zijn, deze pijlpunten werden door ons in Nieuw-Ginneken gevonden, deze Karolingische vondst is uniek in Nederland. Uitspraken van Ton Reijers, lid van de Archeologische Werkgroep Breda, die maandag 13 november een boeiende lezing met lichtbeelden hield voor de leden van onze heemkundige Kring Paulus van Daesdonck in een bomvolle Fazanterie te Ulvenhout.

De Archeologische Werkgroep Breda, die reeds jaren zoekt naar het Prehistorisch verleden van Breda en omgeving trad met deze lezing voor het eerst naar buiten en niet zonder succes.

Het bleek, dat de groep vele vondsten uit het Mesolithicum en Neolithicum in Nieuw-Ginneken had gedaan. Ze lagen in een vitrine tentoongesteld en trokken erg veel belangstelling.

De fraaiste vondst betrof een aantal Karolingische scherven, uniek voor Nederland. Wellicht betrof het hier een zuidelijke invloed op onze grensgemeente. Na de pauze werden een groot aantal vragen beantwoord, waarna voorzitter Van der Westerlaken in zijn slotwoord hulde bracht aan de heer Moelands, een amateur-archeoloog pur sang en aan zijn twee leerlingen de Ulvenhouter Hans Peeters en de Bredanaar Ton Reijers, die deze avond zo succesvol had gemaakt. De groep zal in onze Brieven van Paulus een artikelenreeks gaan wijden aan de prehistorische vondsten in Nieuw-Ginneken.

W. D'n Dré (2)

Op de voorpagina een grote tekening van A.Graumans, 'n veertigtal jaren geleden gepubliceerd in de krant en ons geschonken door onze leden, de heer en mevrouw Van Dort.

Titel "Den Dré en zijn Trui huistoe van de markt".

Een interessante tekening. Trui met de bekende Westbrabantse muts met bloemenkroon. Dré in boerenkleding met klompen en boerenpetje.

Samen op de boerenkar. Aan de voeten van Trui de eiermand.

De tekening is erg precies. Zelfs het karwiel heeft precies 14 spaken.

Want wist U dat een karwiel altijd 14 spaken had?

X. Bijgeloof (8)

Huislook op het dak van een huis beschermt het tegen onweer.

IJ Heemkundig Weerbericht (12)

Als het kindje is geboren (25 december)
heeft de knol haar kracht verloren.

Z. Uitspraak (14)

Ze hebben 'm de hoefijzers al afgetrokken (hij is bediend).

"Brieven van Paulus"

is het onregelmatig verschijnend informatieblad voor de leden van de heemkundering "Paulus van Daesdonck" onder redactie van C.J.M.Leijten.
Illustraties L.F.Jetzes.

De heemkundering "Paulus van Daesdonck" werd opgericht op 3 april 1975.
secretariaat: 't Hofflandt 36, Ulvenhout
bankrekening: 52.18.33.639 t.n.v. Paulus van Daesdonck
girorekening: 37.13.311 t.n.v. Paulus van Daesdonck.

Bestuur:

J.C.v.d.Westerlaken	voorzitter
C.J.M.Leijten	vice-voorzitter
J.M.Jespers	secretaris
A.Luijten	2e secretaris
L.Nouwens	penningmeester
A.Lodewijk	2e penningmeester
J.Grauwmans	technisch coördinator

Publikaties:

1975	Monumentenboekje	J.M.Jespers (uitverkocht)
1977	De Korenbloem	J.C.v.d.Westerlaken
1977	130 jaar Mariaschool	C.J.M.Leijten
1978	Korenmolen "De Hoop"	Leenders, Dirven en van Riel.